

TÁRNOK ATTILA

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT DYLAN THOMAS

■ Chaucer verses zárókénekében a társasággal tartó (egyetemista) „deák” azzal dicsekedhet, hogy otthonában mintegy húsz könyv gazdája. Ha Chaucer ezt kiemeli, az nyilván azért történik, mert húszkötetnyi irodalommal egyszerű családok nem rendelkezettek az ezerháromszázas évek derekán. A húszkötetnyi könyvgyűjtemény tekintélyesnek volt mondható, tulajdonosáról következtetni engedte, hogy nagy tudást, sokat olvasott ember.

Gimnáziumi „deákéveim” alatt, talán tizenhat évesen, abban a kegyben lehetett részem, hogy angoltanárnóm a saját könyvei közül egy verseskötetet adott kölcsön. A könyv Dylan Thomas válogatott verseit tartalmazta. Magyarországon, az 1970-es években még gimnáziumi nyelvtanárok könyvespolcain sem sorakoztak bőségben angol nyelvű kiadványok, főként, hogy az én tanárom, friss diplomásként, még épphogy csak elkezdhetette a nehezen beszerezhető kötetek gyűjtését. Hogy mennyi könyvvel rendelkezett Miss Illés az otthonában, azt ekkor még nem tudhattam. Később, a nyári szünetben, amikor meglátogattam a Gellérthegyben, ahol a nálam csak néhány évvel idősebb tanárnő kétrészes fürdőruhára vetkezve fogadott, volt alkalmam tapasztalni, hogy angol nyelvű könyveinek száma igencsak korlátozott. Talán alig volt több húsznál. Hogy nyári olvasmányként D. H. Lawrence *Lady Chatterley's Lover* című regényét kaptam, abban semmi különöset nem éreztem, ahogy a kánikulában az erkélyen napozó fürdőruhás nőről sem regisztrált agyam semmi csiklandozót, és bár – ha nyelvtudásom nem szabott volna gátakat a megértésben – joggal várhatta a kedves hölgy, hogy ez majd nagyon fog nekem tetszeni, heitekkel később sajnálattal adtam vissza a regényt, mondván, unalmasnak találtam.

Mindebből könnyen megítélhető, milyen gyatra színvonalon állhattam ez idő tájt az angollal, de a regényolvasásban (?) elszenvedett „kudarcc” sem tántoríthatott el attól az elképzelésemtől, hogy Dylan Thomas néhány versét magyarra fordítsam. Miss Illés utóbb a fordításaimat nagyszerűnek találta, továbbá ösztönzést leltem abban az általánosan osztott hitben, hogy Arany János sem tudott rendszeren angolul, mégis kiváló Shakespeare-fordításokat készített, szótár segítségével. (A tévhi-

tet, miszerint Arany Shakespeare-fordításai, ahogy Karinthy *Micimackója* vagy Romhányi József *Frédi és Bénéje* túlszárnyalja az eredetét, bár ez utóbbiról nincs pontos képem, csak sokkal később sikerült levetkőznöm, de sajnálatlaltal tapasztalom, hogy a magyar olvasói köz tudatban a tévhit még jelenleg is él.)

Egykori Dylan Thomas-fordításaim természetesen azóta rég elvesztek. Túl sokszor cseréltem időközben nyelvet, hazát, főleg lakást, hogy egyáltalán emlékeznek rá, mikor váltam meg tőlük. Azonban a centenárium kapcsán felmerült bennem, hogy egy versét mindenképpen újrarendítem, azért is, mert ha születésének kerek évfordulóját ünnepeljük idén, ez a vers, a *Poem in October*, éppen idevág, hisz itt a költő saját (harmincadik) születésnapját köszönti.*

POEM IN OCTOBER

It was my thirtieth year to heaven
Woke to my hearing from harbor and
neighbor wood
And the mussel pooled and the heron
Priested shore
The morning beckon
With water praying and call of seagull and
rook
And the knock of sailing boats on the net
webbed wall
Myself to set foot
That second
In the still sleeping town and set forth.

My birthday began with the water-
Birds and the birds of the winged trees
flying my name
Above the farms and the white horses
And I rose
In rainy autumn
And walked abroad in a shower of all my days.
High tide and the heron dived when I took
the road
Over the border
And the gates
Of the town closed as the town awoke.

A springful of larks in a rolling
Cloud and the roadside bushes brimming
with whistling
Black birds and the sun of October
Summery

* A vers eredeti szövege

On the hill's shoulder,
Here were fond climates and sweet singers
suddenly
Come in the morning where I wandered
and listened
To the rain wringing
Wind blow cold
In the wood faraway under me.

Pale rain over the dwindling harbor
And over the sea wet church the size of a snail
With its horns through mist and the castle
Brown as owls
But all the gardens
Of spring and summer were blooming in
the tall tales
Beyond the border and under the lark full
cloud.
There could I marvel
My birthday
Away but the weather turned around.

It turned away from the blithe country
And down the other air and the blue
altered sky
Streamed again a wonder of summer
With apples
Pears and red currants
And I saw in the turning so clearly a child's
Forgotten mornings when he walked with
his mother
Through the parables
Of sun light
And the legends of the green chapels

And the twice told fields of infancy
That his tears burned my cheeks and his
heart burned in mine.
These were the woods the river and sea
Where a boy
In the listening
Summertime of the dead whispered the
truth of his joy
To the trees and the stones and the fish in
the tide.
And the mystery
Sang alive
Still in the water and singingbirds.

And there could I marvel my birthday
Away but the weather turned around. And
the true
Joy of the long dead child sang burning
In the sun.
It was my thirtieth
Year to heaven stood there then in the
summer noon
Though the town below lay leaved with
October blood.
O may my heart's truth
Still be sung
On this high hill in a year's turning.

Csiholom, csiszolom, morzsolom a szá-
vait, szinte már kívülről tudom az egészét,

mert amúgy húsz éve tanítom is angolsza-
kos tanárjelölteknek, de sehogysem sikerül
Tellér Gyula fordítását meghaladnom. A fel-
adat ezek után kézenfekvő: megpróbálom
néhány mozzanaton bemutatni, miképpen
szárnyalja túl az eredeti az egyébként kivá-
ló Tellér-fordítást.

OKTÓBERI VERS

*Már harminc év emelt az égnek,
Felvert a dokkon s a szomszédos erdőkön át
S a kagylókelyhes, kócsagpapos
Partokon
Miséző hajnal
Vízormolás, sirálysikoly meg szárcsa-szó
S hálás móló-falakra koccanó hajók zajával,
Hogy lábraálljak
Azonnal
S az alvó városon útra váljak.*

*Indult a nap: vízimadár-sereg
És szárnyas fák madárhada surrogta nevem
Tanyák s fehér lovak felett
S felkeltem
A lucskos őszben
S baktattam mindennapjaimnak záporán.
De már az ár s a vízimadár letűnt, ahogy
kiléptem
Túl a mezsgyéken
S kapuin át
A városnak, mely ébredezett éppen.*

*Pacsirta-zuhatag a hömpölygő
Felhőben és bokrok csordultig fűttyögő
Rigóval és az októberi nap
Nyári-mód
A dombok vállán:
Lágy évszak kelt elő édesded dalosokkal
E reggelen, hol bandukoltam és figyeltem
Záporba pergő
Szeleket
Az erdőn messze lent alattam.*

*Fakó esőbe mosódott a móló
S a tengeryirkos templom, mely csigányi csak
Ködökbe tolva szarvát és a kastély
A barna bagoly –
De minden kerten
Tavas meg nyár virult mágus meséken át
A mezsgyén túl, pacsirtabujtató felhők alatt.
Ím, csodálhattam
Születésnapom,
Habár ború kerített távolabb.*

*De elkerült a fénylő táj felől.
És lent az új fuvalom és a kékre vált égbolt
Ontotta már a nyári csodát,
Sok almát
Körtét és ribizkét –
S oly tisztán láttam bennük egy gyerek
Elfelelt reggeleit, midőn anyjával lépkedett
A napsugár
Árkádjain*

És zöld kápolnánk legendáiban
A kétszer mondott gyerekkori tájon,
Hogy könnye elöntött s szíve megmoccant
szívemben:

Ez a folyó volt, ez a tenger és az erdők,
Hol a gyermek
A holtak fölé
Nyarában fáknak és halaknak és köveknek
Suttogta el boldogsága igazát.
És a volt-varázs
Élve zengett
Az árban és dalos madárban.

Ím, csodálhattam születésnapom,
Habár ború kerített távolabb. S a rég halott
Gyerek igaz öröme lángolt és dalolt
A napban.

Már harmincadik
Évem emelt az égnek, álltam a nyári dél-
ben,
Míg a városra lombot szórt az októberi vér.
Ó, bár szólna itt
E szív igaza
E dombtetőn az új évfordulón.

Tellér Gyula fordítása

Jómagam már a vers második soránál kudarcot vallottam. Miképpen adható vissza magyarul a szójáték: *Woke to my hearing from harbor and neighbor wood?* Nem csupán a *harbor-neighbor* belső rímre gondolok, hanem arra az áthallásra, amit az eredeti ki sem mond, de amit nincs józan anyanyelvű olvasó, aki meg ne hallana: a *neighborhood* (környék) kifejezés akkor is ott rezonál a sorban, ha helyette 'szomszédos erdő' szerepel, perze az is nyelvtanilag helytelenül, mert helyesen *nearby wood* kéne álljon, csakhogy Dylan Thomas verset ír, nem nyelvtankönyvet. Vagy jeleznem kellett volna a magam fordításában, hogy az eredetiben, nyelvhelyesség szempontjából szintén helytelenül, elmarad az alany: *I woke* lenne a helyes formula, vagy hogy amire ébredtem, tudniillik a kikötőből és a közeli erdőből érkező neszekre, szintén kimondatlan marad. Az első sorban már szereplő egyes szám első személyű birtokos névmás (*my*) megismétlése jelzi, ki a cselekvő alany. És akkor még nem is érintettem, hogy a tárgy is hiányzik az eredetiből, nincs nesz, csupán a helyszínek, ahonnan a neszek érkezhetnek, és a tárgyas ige (*hear*) tárgy nélkül.

A következő versmondat, jóllehet az eredeti szöveg csupán egyetlen mondatzáró pontot használ, többnyire a versszakok végén, vélhetőleg az ötödik sorban kezdődik: *The morning beckon*. Itt van újra alanyunk (reggel) és állítmányunk (hív, köszönt), de nincs egyeztetve, és nem áll múlt időben. (Jelen időben az egyes szám harmadik személy jele hiányzik, *the morning beckons* lenne helyesen, ha pedig múlt idejű, a múlt idő jele hi-

ányzik: *the morning beckoned*.) Így, ahogy az eredetiben szerepel, legfeljebb felszólító alak lehetne, ám ez eléggé ellehetetlenítené az értelmezést. Valószínűbb a szándékosan elhagyott múlt idő, de felteszem, az olvasó, a vers alaphelyzetéből kiindulva, múlt idejűként érti az igét. Tellér Gyula fordításában az ötödik sor az eredeti hatodik sorából (*With water praying and call of seagull and rook*) átemelt tárgy („miséző hajnal” ti. az vert fel), ami így értelmet ad az eredetileg tárgy nélkül álló *hear* igének. Felismerését, hogy a *call of seagull* kifejezés belső rím, kiválóan érzékelteti a „sírállyikoly”. Ám az első versszak utolsó versmondatában (a szakasz utolsó három sora) a fordítás félresikerült. *To set foot*, éppen mert az állandóan áthallásokra hagyatkozó Dylan Thomasnál az utolsó sorban szereplő *set forth* kifejezésre rímel, itt azt jelenti, elindulni, útra kelni. „Hogy lábraálljak” ezzel szemben lábadozást, betegségből, tragédiából történő felépülést jelez, amiről itt szó sincs.

A versbeli én, akít jelen esetben nyugodtan tekinthetünk a költőnek, hisz a harmincadik születésnapján önmagát ünneplő költő szólal meg, tehát: a költő, születésnapja reggelen, rögtön ébredés után, sétára indul. A színhely egy tengerparti város, eszerint nyilván New Quay, a nyugat-wales-i apró, alig ezer lakosú városka, ahol a költő családjával 1944 szeptembere és 1945 májusa között élt. Itt kezdte el írni a BBC számára a walesi miliót humorral bemutató sikeres rádiójátékot, melynek későbbi változata ismertebb, mint az eredeti: *Under Milkwood* (magyarul: A mi erdőnk alján), továbbá itt forgatták a Thomas életét megjelenítő 2008-as nagyjátékfilmet, *The Edge of Love*, magyarul A szerelem határai címen került forgalomba, Matthew Rhys-sel a költő szerepében, feleségét pedig a gyönyörű Kiera Knightley alakítja. Versünkben a sétára induló költő először maga mögött hagyja a középkori városfalat, majd a várost körülölelő dombok felé veszi az útját. „S felkeltem / A lucskos őszben” (*And I rose / In rainy autumn*) – a „lucskos” itt indokolatlanul erős jelző. „S baktattam mindennapjaimnak záporán. / De már az ár s a vizimadár letűnt, ahogy kiléptem” (*And walked abroad in a shower of all my days. / High tide and the heron dived when I took the road*). Valami alapvető félreértésről lehet szó. Az eredeti itt idézett két sora között nem áll fenn ellentét, sem időbeli jelzése bármilyen késlekedésnek, így a „de már” sorkezdet teljesen szükségtelen. A „*high tide*” azt jelenti: dagály, és a gém sem „letűnt”, sokkal inkább nyilván halászik, ezért: lebukott, vagy hogy ne legyen félreérthető: alábukott. Tellér Gyulát talán az az igény vezette, hogy érzékeltesse Dylan Thomas örökös belső rimeit, hangzóinak összecsengését:

High tide and the heron dived. Ehhez az összecsengéshez igyekszik közelíteni a „De már az ár s a vizimadár”.

A dombról, ahonnan az ébredő városka templomtornya már csak akkora, mint egy csiga óvatosan kinyújtott szarva, a költő visszatekint, nemcsak a lenti tengerparti tájra, de az időben is, gyermekkorra meséire, tavaszra, nyárra, és itt teremtődik meg az ellentét a gyerekkor napsütötte emlékei, melyeket itt a dombtetőn a felhők fölött megidéz, és a jelen, a lenti esőáztatta város komorsága között. Ekkor, mintegy az emlékek hatásának ellentétéként hangsúlyozódik a lenti, a kikötőbeli komor idő, bár ezt Tellér Gyula egyáltalán nem érzékelteti. *There could I marvel / My birthday / Away but the weather turned around.* „Ím, csodálhattam / Születésnapom, / Habár ború kerített távolabb” – írja, tehát időváltásnak nyoma sincs (*the weather turned around*), jóllehet az eredeti következő sora megismétli: *It turned around.* A fordításban két sorral később jelenítődik meg az idő jobbra fordulása („és a kékre vált égbolt / Ontotta már a nyári csodát”).

Az utolsó versszak első sorai megismétlik az időváltás mozzanatát: *And there could I marvel my birthday / Away but the weather turned around. And the true / Joy of the long dead child sang burning / In the sun.* („Ím, csodálhattam születésnapom, / Habár ború kerített távolabb. S a rég halott / Gyerek igaz öröme lángolt és dalolt / A napban.”) Tellér Gyula mindkét alkalommal a *weather turned around* kifejezést a „habár ború kerített távolabb” kifejezéssel fordítja, holott az utolsó versszakban egyértelműen az idő jobbra fordulásáról van szó: a derült, napos időben énekelni támad kedve a költőnek, mert visszaréved felhőtlen gyerekkorára. Arra gondolok, hogy a fordító esetleg félreérthette a kifejezést: *the weather turned around* (megfordult / változott az idő), mert következetesen kissé enigmatikusan fordítja: „habár ború kerített távolabb”. Nem kizárt, hogy az eredetit olvassa félre, és akként értelmezi, mintha az állna ott: *the weather turned around me.* A „habár ború kerített távolabb” sor miatt – habár hangzásra tetszetős – elveszik a lenti esőáztatta város, a jelen és a napsütötte dombtető, a kószálás közben visszaidézett múlt, a gyerekkor ellentéte.

Tudom, hogy lehetlent várok el. Hogy is várhatnánk el, hogy egy versfordítás sorról sorra adja vissza ugyanazt és ugyanott, amit az eredeti? Ám az eredeti szövegből a derűs gyermekkor *versus* komor jelen, napsütötte dombtető *versus* az esőáztatta lenti város ellentéte kis odafigyeléssel kihámozható. Ezt az ellentétet a fordító kissé egyértelműbbé tehetné volna, ha a *weather turned around* kifejezést tükörfordítással adja vissza: „fordult az idő”.

Azt hiszem, szükségtelen az egész verset sorról sorra összehasonlítani a fordítással. Az már ennyiből is nyilvánvalónak tűnhet, hogy Dylan Thomas pontos magyarázata lehetetlen feladat (vajon nem így van-e ez minden versfordítás esetében?), még akkor is, ha Tellér Gyula számtalan kiváló megoldással áll elő. Nagyon sok hangzásbeli játékot észrevesz és jelez. Például a *rain wringing* nála „záporba pergő”, a *brown as owls* nála „barna bagoly”, a *size of a snail* nála „csigányi csak”. Mindezek a hangkapcsolatok telitalálat a részéről. Szüségtelen a további részletezés azért is, mert mindenkor a vers egésze számít, és Tellér Gyula fordítása versként olvasható, és a vers egész akkor is szép marad, ha néhol a fordítás pontatlan. Amit nem tudott visszaadni egy bizonyos ponton, azt később pótolja. Például a *Pale rain over the dwindling harbor* előtagjának belső rímét (*pale rain*) csak késleltetve jelzi, de jelzi: „Fakó esőbe mosódott a móló”.

A vers utolsó sorai részben megismétlik az első sorokat, másrészt a költő ama kívánságának adnak hangot, bárcsak módját ejthetné, hogy az elkövetkező születésnapokat is verselve ünnepelje. Csak itt jelenik meg, átvitt értelemben és csupán érintőlegesen a vers körülményei, a kort megidéző mozzanat. 1944-ben a Thomas család azért költözött vissza Walesbe, mert London-beli, Chelsea-ben bérelt garzonlakásukat nem érezték többé biztonságosnak. (A németek korábbi stratégiai bombázásának Dylan Thomas szülővárosa, Swansea is áldozatul esett; Swansea-nk halott, sóhajt fel.) A nagyvárossal szemben egy nyugat-wales-i, tengerparti városka békésnek tűnhetett, több biztonságot nyújtott. Az őszi természeti képen túl, a metaforában talán megjelenítődik a költő emlékeiből előhívott bombázás borzalma is, amikor így ír: *the town below lay leaved with October blood* („a városra lombot szórt az októberi vér”).

Az én szememben vagy hallásom szerint Tellér Gyula magáévá tette Dylan Thomas versét, kiváló érzékkel adta azt vissza, messze felülmúlva nemcsak az én kamaszkori, de minden későbbi próbálkozásomat. De hogy jobb lenne, mint az eredeti? Ne áltassuk magunkat! Jobbnak érzi, akinek a magyar az anyanyelve, és aki az angol idegen nyelvként kezeli. Ne legyünk ünneprontók: az idén száz éve született Dylan Thomas csodálatos természeti képei, nyelvi leleménye nem csupán a kortárs és a számára közelmúlt angol költészet hideg, logikus képviselőivel, Auden és Eliot szárazabb stílusával veszi fel a versenyt, de közel áll, és nem kizárólag neo-romantikus hangvétele okán, nagyobb elődeihez is, Keatshez, Shelleyhez, Byronhoz vagy Wordsworth-höz és Coleridge-hoz.